

ERDÉLY.

AMIEL, PETŐFI, MELTZL.

Azok közé tartozik Amiel, akik a haláluk után váltak híressé. A költészet vonzotta egész életében, de kiadott költeményei közepszerűségük miatt nem szerezték meg számára a hírnevet. Életének nagy munkájáról, az 16900 oldalas naplóról pedig csak akkor szereztek tudomást, mikor halála után egyes részleteit Edmond Scherer kiadta (*Fragments d'un Journal Intime*, Paris-Genève 1882-1884, 2 kötet).

Scherer kiadását majdnem minden európai nyelvre lefordították, a kor legkiválóbb kritikusai foglalkoztak vele és Franciaországban a nyolcvanas évek közepén szinte divattá lett Amiel naplóját olvasni. Scherer *Fragments*-ját több követte, de a kézirat teljes kiadása még ma sem jelent meg.

Számos irodalmi munka, kritikai tanulmány, értekezés foglalkozik Amiellel. A sok közül említsük Bourget essay-jét... Az utóbbi két évben két dolgozat jelent meg róla: Szigethy Vilma (*H. F. Amiel traducteur*, Szeged, 1929) és Hedwig Hilz (*H. F. Amiel und die Deutschen*, Münster i. Westf. 1930) munkája. Mindkét disszertáció ismerteti a különös ember lelkiéletét, a költőt, akinek kiválósága naplójának megírásában rejlik: ez a munka az, amely Amiel abstrahált lényére, filozófiai és irodalmi felfogására világot vet.

Hedwig Hilz Amiel németországi vonatkozásait, Amiel és a német nemzet közötti kapcsolatot, Németországra s a német szellemre vonatkozó véleményét, és mint német költemények fordítóját ismerteti, végül megemlíti még, hogyan fogták föl Amielt Németországban.

Szigethy Vilma a költő és Magyarország között fennálló kapcsolatokra mutat rá. Néhány fontos és érdekes forrásra alapozza munkáját és kimutatja, hogy a svájci költő vonzódott Magyarországhoz: nemcsak irodalmunk, hanem maga a magyar nép is érdekelte. Érdeklődését táplálta az a körülmény is, hogy éveken át tartó állandó és élénk levelezésben állott a kolozsvári egyetem német tanszékének professzorával, Meltzl Hugóval. Kíváncsisága már föl volt keltve a magyarok iránt és így a német és angol költemények fordítása mellett magyart is fordított, — Petőfi Sándor verseit.

Amielnek különböző népek iránti általános, univerzális érdeklődése nemcsak egvéniségének, hanem a korszellemnek is tulajdonítható. A XIX. század juttatta teljes virágzásra a szellemi kozmopolitizmust. A földrajzilag Franciaország és Németország közé ékelt Svájc lett ennek az univerzális humanizmusnak igazi hazája és közvetítője. A genfi Amiel, Rousseau városának polgára, naplójában azt jelenti ki, hogy nem érzi magát sem franciának, sem svájcinak, sem németnek, hanem embernek, aki szereti mindazt, ami emberi... Nem a fajokat, hanem a hibákat, nem a bűnözöt, hanem a bűnt félti el. A dolgoknak és nemzeteknek a lelke foglalkoztatja.

Fontos körülmény Amiel életében (1821—1881), hogy öt évet Németországban töltött, Berlinben négy évig élt és Hegel tanítványa volt. Könnyen befolyásolható szellemén mindenféle hatás meghagyta nyomát. Halála után gyakran kifogásolták, hogy túlságosan érdekelte Németország, hogy stílusát germanizmussal hinti tele. Paul Bourget, E. Caro, Edmond Scherer, Renan, mind úgy találják, hogy káros hatással volt Amiel stílusára a hosszas németországi tartózkodás. Thibaudet erélyesen védelmére kel Amielnek a szigorú kritikusokkal szemben...

A fordítás problémája egész életében érdekelte. Sokat utazott, több nyelvet beszélt, s leveleiből is kitűnik, hogy nyelvek tanulásához mindig örömmel fogott. Németországban ekkor a fordítási láz uralkodott, amely őt is magával ragadta. Már 23 éves korában, 1844-ben, fordított németből, angolból és olaszból, de az első könyvét — *Etrangères* — több, mint 30 év elteltével adta ki. 1875-ben ugyanis a genfi intézet fordítási pályázatot hirdetett négy német balladának franciára való hű fordítására. (Jellemző ez a ballada-pályázat a genfiiek puritán-romantikus, avult irodalmiságára!) Az elsők sikerültek, majd az egész nyarat fordításnak szentelte, míg csak 61 költeménnyel el nem készült. A régebben fordított Uhland-, Goethe-, Bürger-, Heine-, Hölderlin-, Keller-, Lessing-, Mörike-, Rückert-, Scheffer és Schiller-fordításokon kívül még Platen, Byron, Cooper, Camoëns, Esquilache, szerb és görög népdalok, a Mahabharata, valamint Arany és Petőfi is szerepeltek a listán.

Többen foglalkoztak az *Etrangères* megbíráásával, de Amielt Scherrer szigorú kritikája érintette legérzékenyebben. Azt szerette volna, ha könyvének csak előnyeiről beszélnek a nyilvánosság előtt. Igazságtalanannak találta a párisiak szigorú kritikáját, főleg Theuriet-ét a *Revue des Deux Mondes*-ban. Erről még Metzl Hugónak írt levelében is megemlékezik. Szinte megmagyarázhatatlan ez az aggályoskodás a kritikák miatt. Költőnek érezte magát és gyermeki szívvel hírnévre vágyódott. Még csak nem is sejtette, hogy ezt nem verseivel, hanem naplójával éri el, ami a maga őszinteségében páratlan munka.

Egyik fordítási gyűjteményében találunk 20 Petőfi-fordítást. 1848-ban meghívták Amielt a genfi egyetem esztétikai tanszékére. A XIX. század ötvenes éveiben állandó tárgy volt a nemzetiség kérdése; a század közepe felé nagy rokonszenvvel Magyarországra figyelt Németország s egész Európa. A *szabadság* eszméje egész Európát felrázta és a függetlenség hívei lelkesedtek küzdelmeinkért... Két név személyesítette meg külföldön a szabadság eszméjét: Petőfi és Kossuth.

Amiel már Németországban sokat hallhatott Magyarországról, folyóiratokban olvashatott cikkeket és Petőfi-verseket német fordításban. A *Revue des Deux Mondes* 1851-es és 1860-as évfolyamaiban írt a magyar irodalomról Taillandier, aki Petőfit Szarvady, Hartmann és Kertbeny német fordításai alapján ismerte, de behatóan foglalkozott a költővel s fordította is franciára, prózában. Charles-Louis Chaslin francia újságíró szintén foglalkozott a magyarokkal, Petőfi életével. Jacques Richard az ő hatása alatt írta *Petőfi Sándor et la Révolution Hongroise* című munkáját. August Dozon francia konzul és Thalès Bernard ugyancsak ezidőtájt írogattak a magyar költőről. Az említettek munkáinál azonban sokkal nagyobb jelentőségű Desbordes-Valmore 1871-ben kiadott könyve: *Poésies Magyaras, Petőfi Sándor*, melyben 200 Petőfi-verset találunk francia prózába ültetve.

Amiel érdeklődése Magyarország iránt még ebben a „magyarbarát“ időben is rendkívülinek mondható. Nemcsak a magyar irodalommal foglalkozott, hanem a magyar történelemmel, a magyar néppel és magyar nyelvvel is. Jegyzeteiben néhány magyar vonatkozású könyvnek címét találjuk: Csaplovich (*Gemälde von Ungarn*), Richter (*Wanderung in Ungarn*), Bárány (*Zustände von Ungarn*), Fényes (*Statistik des Königreichs Ungarn*), Gebhard (*Histoire de Hongrie*), Mailáth (*Histoire des Magyaras*) stb. munkáit. Ezeket tanulmányozva szerezhette magyarországi adatait.

Kis kék füzetében *Magyarok, Magyarok története* címmel és *A magyarok történetének folytatása* című fejezetben a magyar történelem kronológikus felsorolását olvassuk, egészen 1848-ig. A történeti részt befejezve áttér Amiel a magyarok nyelvére és irodalmára. Egykorú írók neveit idézi, — Léva y, Czuczor, Lónyay, Eötvös, Petőfi, Tompa, Majthényi, Garay — majd foglalkozik nyelvészeti, grammatikai kérdésekkel, magyar nyelvjárásokkal, följegyzi az irodalomtörténeti korszakokat, az írókat, költőket és felsorolja az ujságok neveit 1848-ig. Statisztikai adatokat is fűz mindehhez, végül pedig *A magyarok erkölcsi* című fejezetre tér át, melyben leírja népünk típusait, szokásait és a magyar népviseletet. Állandóan foglalkozik a magyarokkal, még számos apró feljegyzés található másirányú feljegyzései között is. Megemlíti Eötvösnek *A XIX. század eszméinek befolyása az álladalomra* című munkáját, de jegyzeteiből nem tűnik ki, hogy olvasta-e. Edouard Sayous *Histoire générale des Hongrois* munkájára szintén hivatkozik.

Kétségtelenül Meltzl Hugo volt az, aki Amielt a Petőfi-fordításokra buzdította. Meltzl nemzetközi folyóirat kiadására vállalkozott, amelyben minden nyelven jelentek meg cikkek. A tudós magyar professzor nagy hódolója volt Petőfinek és költeményeit külföldi munkatársaival lefordíttatta. Így felkérte Amielt is, hogy Petőfi elküldött német versei alapján franciára fordítson. Ennek kapcsán fejlődött ki Amiel és Meltzl között az állandó levelezés.

Amiel Petőfi-fordításai messze állanak a tökéletestől. Főgondja, hogy a szöveghez hű maradjon. Ilyenformán inkább csak technikai produkció, amit végzett... A Petőfi-versek naiv egyszerűsége, őszintesége, az igazi forma teljesen elvész fordításában. Könnyedség, *couleur locale* és eleven festésű jelenetek helyett költőietlen, banális, ügyetlen képeket kapunk.

Az idő s a sok munka, mit Petőfinek szentel Amiel, mégis azt bizonyítja, hogy Petőfi iránti érdeklődése mély volt és hogy a magyar költőben megtestesülését látta az európai értékké lett népies nemzeti költészetnek.

*

Szigethy Vilma dolgozatának nagyon értékes részét képezi Amiel Meltzl Hugóval 1877—1881-ig folytatott levelezésének közlése. Ez a publikáció a dolgozatnak forrás-értéket ad.

Amiel Meltzlnek írt első levelében (1877 nov. 25) merész vállalkozásnak tekinti a „Revue Polyglotte“ létesítését, de szívesen és örömmel vállalkozik arra, hogy Meltzl segítőtársa legyen s a Petőfi-költemények franciára fordítását készséggel próbálja meg. Amiel az *Etrangeres* megjelenését követő évben ismerkedett meg — valószínűleg levél útján — Meltzl Hugóval, Giuseppe Cassone közvetítése révén. Cassone, ki szintén a „Revue Polyglotte“ munkatársa és Petőfi olasz fordítója, azzal a szándékkal ismertette meg Amielt Meltzl Hugóval, hogy a készülő folyóirat munkatársainak számát gyarapítsa. A két tudós évekig összeköttetésben állott. Meltzl gyakran küldött kéziratokat Amielnek, hogy kritikáját hallja a franciára fordított munkákról.

Amiel egyik levelében Schiller *Glocke*-jának fordítását küldi el Meltzl-nek, hogy mások fordításaival összehasonlítva bírálja meg. Ezzel kapcsolatban említi Meltzl (1880 febr. 28), hogy már gyermekkorra óta nem szereti Schillernek ezt a munkáját, túlságosan szentimentálisnak és romantikusnak találja.

A konzervatív irány képviselői ebben az időben Petőfit nem ismerték még el irodalmi nagyságnak. Nagy harc volt a Petőfi-párt s a konzervatív párt

között.*) Meltzl Petőfiben semmiesetre sem a népies költőt, vagy a természet leíróját látja, hanem elsősorban a metafizikus-spirituális lirikust. Meltzl ennek a felfogásnak megfelelően válogatta össze a fordításra szánt költeményeket, melyeket Amielnek küldött (1878 jan. 10). Örömmel közli, hogy most ad elő egy Petőfiről szóló kollégiumot, amelyben Petőfit saját felfogása szerint ismerteti. Meltzl az irodalommal foglalkozók nehéz helyzetéről is beszél (1878 aug. 21). Nagy munkakedv és önzetlenség kell ahhoz, hogy valaki magasabb célok szolgálatában fejtse ki író-tevékenységet akkor, mikor mindenki a pénznek és az érdeknek a rabja. Valószínűleg anyagi nehézségek merültek föl folyóirata körül, amelyet önzetlen fáradozással szerkesztett.

Meltzl folyóiratában a legkülönbözőbb irodalmi kérdésekkel foglalkozott. Lessing *Nathan der Weise*-jéről négy nyelven közöl adatokat visszaérkezett, kitöltött kérdőívek alapján. Bizonyára sokat foglalkozott az erre vonatkozó irodalommal, mert Amielnek meg is említi futólag egyik levelében (1879 máj. 6), hogy Mme de Staël helytelenül fogta föl Lessinget...

Világosan kitűnik a levelezésből, hogy Amiel minden irányban szívesen foglalkozott a magyarokkal, hogy örömmel fordította Petőfi költeményeit és hogy fordításaiban a tőle telhető legtöbbet igyekezett nyújtani. Meltzl Hugóval fennállott állandó összeköttetése nem engedte, hogy a magyarok iránti érdeklődése csökkenjen és vele együtt arra törekedett, hogy a mindkettőjük által nagyrabecsült magyar költőnek munkáit a Nyugat számára hozzáférhetővé tegyék.

(Szeged.)

Jezerniczky Margit.

LUND ÉS KOLOZSVÁR.

A lundi egyetem Tegnér-ünnepén Frederico Böök egyetemi tanár, a svéd Akadémia tagja tartotta az ünnepi beszédet, amelyben többek között a következőket mondotta:

Néhány hónappal ezelőtt ott állottam az egykori magyar kolozsvári egyetem előtt és magyar ifjakkal beszélgettem el, akik már tíz éve hajléktalanok saját szülővárosukban és csak mellékajton osonhatnak be a tudomány csarnokába, amelyben ezelőtt otthon voltak, de amelyben most idegen nyelven kell tanulniok egy idegen nép törvényeit. Az egyetem épületének falára az új uralkodók választási plakátokat ragasztottak, amelyeken külön jelek voltak az analfabéták számára. Tudvalevőleg a hódító nép többsége nem tud sem írni, sem olvasni. Megdöbbentő látvány volt látni ezeket a jeleket a tudomány csarnokának falán.

Böök professzor elrettentő példaként állította oda a boldog svéd egyetemi hallgatóság elé a távol Erdélyben élő magyar társaik helyzetét, akiknek egy barbár nép uralmát kell eltűrniök. Böök szavai nagy hatást keltettek Ezer főnyi hallgatóság figyelte előadását, amely megjelent a Svenska Dagbladetben is, ahonnan több százezer svéd tudomást szerez róla, hogy milyenek a viszonyok a magyar kultúra ősi fészkeiben. Böök professzor könyvet írt Magyarországról. A könyv szózat lesz a trianoni igazságtalanság ellen.

(Stockholm.)

É. G.

*) V. ö. Széphalom 1928: 71.